

GRAMMATIKALIZÁCIÓ (SPECKOLL) – 1. handout: Grammatikalizációdefiníciók
(bővebben I. Dér Csilla Ilona 2008. Grammatikalizáció. Nyelvtudományi Értekezések 158. Budapest: Akadémiai, 1. 1. 1. fejezet)

„A 'grammatikalizáció' terminust lényegében egy fejlődési folyamatra alkalmazzuk, amelyben nyelvi egységek elvesztik szemantikai komplexitásukat, pragmatikai szignifikanciájukat, szintaktikai szabadságukat és fonetikai szubsztanciájukat is” (Heine–Reh 1984: 15, idézi CAMPBELL–JANDA 2001. 97).

„Ahol egy lexikális egység vagy szerkezet grammatikai funkciót vesz magára, vagy ahol egy grammatikai egység még grammatikaibb funkciót vesz magára, grammatikalizációval van dolgunk” (HEINE–CLAUDI–HÜNNEMEYER 1991a. 2)

„A grammatikalizáció (...) történeti szemantikai folyamat, amelyben a 'törmorféma' teljes lexikális jelentéssel absztraktabb, funktorszerű, 'grammatikai' jelentést vesz fel.” (Matisoff 1991. 384, idézi CAMPBELL–JANDA 2001. 99).

„Történetileg [a grammatikalizáció] olyan folyamat, amely a lexémákat grammatikai formatívumokká és a grammatikai formatívumokat még grammatikaibbá alakítja” (LEHMANN 1995. v, vö. uo. x, 11–12).

„A grammatikalizáció a grammatika minden részében megjelenő, graduálisan előrehaladó tendencia a feszesebb struktúrák irányába, a nyelvi kifejezés használatának egyre kisebb fokú szabadsága felé minden szinten. (...) A grammatikalizáció magában foglalja az egyszerű mondatok összetett mondatokból való kialakulását, a funkciósók tartalmas szavakból való kialakulását, és az affixumok funkciósavakból való kialakulását” (HASPELMATH 1998. 318).

„a grammatikalizáció a nyelvi kifejezést a lexikális–funkcionális kontinuum funkcionális pólusa felé tolja” (HASPELMATH 1999. 1045)

„Grammatikalizálódáson az irodalomban többnyire egy autonóm nyelvi egységnek függő nyelvtani kategóriává degradálódását értik. Ennek során egy autosemantikus (lexikális jelentésű) nyelvi elemből szinszemantikus (pusztán grammatikai jelentéssel rendelkező) elem lesz. Ez a folyamat többféleképpen is történhet.

Egyrészt végbemehet grammatikalizálódás úgy, hogy az illető egység fonológiai alkata nem változik, csak kommunikatív szerepe értékelődik át. (...)

A grammatikalizálódás másik útja, hogy egy önálló szóból segédszó (adpozitum), esetleg puszta affixum keletkezik. Ennek a folyamatnak különböző állomásai, fokozatai lehetnek, de mindegyikben közös, hogy csökken az illető elem szintaktikai önállósága és a más elemektől való megkülönböztetés lehetősége, ezzel egy időben növekszik a más (autonóm) nyelvi egységtől való függősége, gyakran ahhoz való fonetikai alkalmazkodása is: a folyamatnak kísérőjelensége a szegmentális és szuprasegmentális fonológiai jegyek fokozatos eltűnése (...), végpontja pedig a zéró fonológiai tartalom.” (FORGÁCS 1999. 24)

„A grammatikalizációt általánosan olyan folyamatnak tekintjük, melyben egy lexikális egység teljes referenciális jelentéssel (azaz egy nyitott osztály elemeként) grammatikai jelentést növeszt (vagyis egy zárt osztály elemévé válik); ezt a fonetikai anyag redukciója vagy elveszése, a szintaktikai függetlenség és a lexikális (referenciális) jeletés elvesztése kíséri.” (FISCHER–ROSENBAACH 2000. 2)